ستایشکردنی سرووشتودۆڕاندنی سرووشت

نیهاد جامی

(1)

کاتێ بمانەوێت لەئەزموونێکی شیعریی بدوێین پێویستمان بەوتێڕوانینە ڕۆشنەهەیەکەلەناوئەونووسینەدا کەوەك چەمکی سەرەکی خوێندنەوەیئەزموونەکە دەردەکەون,بۆیەئێمەش کاتێ دەمانەوێت لەزمانوتازەگەریی ناوئەزموونیشێرکۆبێکەس بێینەدوان ,ئەوەدەردەخەین کەمەبەستمانەلەڕوانگەیمیتۆدیی سیمیۆلۆژیەوە, بچینە ناوئەوئەزموونە, ئەوەش خۆوابەستەکردنێکی ڕووت نییە بەمیتۆدەوە,هێندەی لەوشوێنانەیکەپێویستمان بەدواندنی زەمەنونزیکبوونەوەلەکردنەوەی سیستمی زمانە پشت دەبەستین بەوچەمکەسیمیۆلۆژیانە, سەرەتاش بەرلەوەی هیچ شتێك لەسەر ئەو ئەزموونە بلێین خۆمان لەوپێناسەبۆزمانوتازەگەریینادزینەوەبەبیانووی جۆراو جۆر چونکەبەرلەوەیهەرچەمکێك بکەین بەمیکانیزمی خوێندنەوەپێویستمان بەبوونیدووپرسیارە بۆچوونەنێوباسەکە کەئەویش پرسیارەلەو زمانوتازەگەری کەئەونووسینەپشتی پێ دەبەستێت,ئەوەش بەومەبەستەیە خوێنەرنەخەینەنێو گێژاوی یۆتۆپیاوسەرگەردانیەك بەناوی تازەگەریەوە,بۆیە بۆ وەلاَم بەهەریەك لەو دووپرسیارەش سەرەتا بەرەوهەرەپرسیاری باودەگەڕێینەوەبۆزمان کەزۆرینەیسیمیۆلۆژیستەکان کردیان ئەویش پرسیاری زمان چییە؟بوو, دیارە ئەوپرسیارە وامان لێ دەکات ستراتیژی خوێندنەوەمان ڕۆشن بێت کاتێ زانیمان چۆن سەیری زمانووەزیفەکەیدەکەین.

زمان بریتیەلەسیستمێکیئاماژەکاریی,کەخاوەنیدووفاقیەتێکەئەویش دالومەدلولن, ئەوەلەپاڵ ئەوڕاستیەی کەزمانوئاخاوتن خاوەنییەك بونیادنین بەڵکودووبونیادی جیاوازن, ئاخاوتن ئەگەر پێشتر بەبەشێکی سەرەکیلەزمان تەماشاکرابێت, ئەوەبەدوای میتۆدیی سیمیۆلۆژی ئاخاوتن تەنهابەشێکی تاکەلەناوزمان, دیارەئەگەرهەمان پرسیاری لەزمانمان کرد بۆکورترین پێناس هەمان پرسیار لەتازەگەریش بکەین کەئاخۆتازەگەریی چیە؟ بەچیدەووترێ تازەگەریی؟ لەوەلاَمدادەڵێین,"تازەگەرییدەبێت لەتەك خۆیدابەهاوماناوڕەفتاری خۆی هەڵگرێت..خەسڵەتەکانی سەردەمی خۆی پێبێت,درێژکراوەی سەردەمەکانیترنەبێت, بەڵکوکاڵبوونەوەولاوازبوونیان بێت"(ئیمبرتۆریەتیوەهم/بەختیارعەلی,ڕەهەند,ژمارە(5)"

(2)

گەران بەدوای تازەگەری لەگوتاری شیعریماندا پێویستی بەپرسیارکردنەوەیە لەکۆی ئەوپرۆژانەی کەپەیوەندیی نێوان زمانونووسین لەناوبیرکردنەوەوتێرامان دانابرێت نەك بەومانایەی کەپێویستەشیعر هەڵگریی پرۆژەیەکی فیکریی ڕووت بێت, بەڵکو مەبەست پەیوەندیی شاعیرەلەنێوان زمانوشتەکانی دەوروبەریدا, کەسیستمێکیداخراوی زمان توانای ئەوەی هەیە تەواوی پرۆژەیەکی شیعریی بەرەو داخران بەرێت هەربۆیەئەدەبی کوردیی خاوەنی کلتورێکی دەوڵەمەندەلەو جۆرە دەقانەکەلەگەڵ نووسینی شیعرەکە دەقێکمان نابێت بۆگفتوگۆو دۆزینەویپەیوەندی زمان وئاستی دەلالی هێندەی دەقێکیمردوومان دەبێت کەتوانای تێپەڕاندنی پێش خۆی نییە, هێندەی دەیەوێت لەسەرئەوکلتورە پێشینەیە بژیێت, ئەوەیلەوەش کۆمیدی تردەردەکەوێت پەیوەندیی بەدەقەکانەوەنییە هێندەی لەپشت ئەو بانگەشەکاریەوەیەکەلەپشت ناوی تازەگەریەوە خۆی نمایشت دەکات, بێ ئەوەی قسەلەئاستی ئەو بەرەو پێش چوونەبکەین کەشیعریی کوردیی لەکوێوەبەرەو پێش دەڕواتولەکوێش تووشی وەستان وبێدەنگی دێت, هەربۆیە ئەوکاتەیبیرلەتێروانینی لەم چەشنە بکەینەوەخێرا ئەوەمان هاتۆتە خەیاڵەوە کەئەم بۆچوونانە شاعیرێکی داهێنەری وەك شێرکۆبێکەس دەگرێتەوە؟ بەلاَم بۆئەوەیئەوقسانەمان نەچێتەناوستایشکردنی شاعیرێکەوە پێویستمان بەوە دەبێت, چۆن ئەو شاعیرە لەناو ئەوبۆچوونە بەدەرە, ئەوەدەبێت لەڕێگەی ئاوڕدانەوەلەوئەزموونەشیعریەی شێرکۆوە بێینە دوان, دیارە شێرکۆشاعیرێکە بەشی شێرینەی لە ووتاری ڕەخنەیی لەسەرنووسراوە, هەرلەو ووتارانەی کەشیعریی ئەوشاعیرەمان مەحکوم دەکەن, بەئایدیۆلۆژیاوتادەگاتە ستایشی بێمانای ئەوقەڵەمانەی کەتوانای دواندنیدەقیان نەبووە, بۆیە کەووتونەتە ناوبردنی بەداهێنەرو بێئەوەی بتوانن ئەوەمان بۆبسەلمێنن, دیارە لەپاڵ ئەونووسینانەش هەندێك قەڵەمی دیارئاوری جدیان لەوئەزموونەداوەتەوە, بەلاَم ئەوەی ئەو باسەی ئێمەلەوانی تر جیا بکاتەوە تەنیا ئەوەیەدەمانەوێت لەڕوانگەی زمان وڕەخنەی سیمیۆلۆژی لەشیعری شێرکۆ قسەبکەین کەئەوەیان ڕەهەندێکی تەواو فەرامۆش کراویشیعرییئەوشاعیرەیەهۆیەکەشی ئەوەبووە, وەك ئاماژەمان پێدا کورت کردنەوەی شێرکۆ بووەلەناو دەلالەتیسیاسییان ستایشکردنی بووە, کەدیارە فەرامۆشکردنیڕەهەندیی سیمیۆلۆژی ناو دەقەکانیکەلێنێکە دەشێ مافی ئەوەمان پێبدات کەئێمە تائەوساتەوەختە بەدەگمەن نەبێت نەمان توانیووەبەشداری لەپرۆسەی نووسینەوەی شیعری شێرکۆ دا بکەین, بەڵکوسەرنجەکانیخۆمان لەسەری تۆمارکردووە, سرووشت کەبووەبەسیمای شیعری گۆران وخاڵێك بوو بۆرەهەندێکی تازەگەری شیعریی کوردی وتوانای ئەوەنەبووە ئەوچەمکە تێبەپەڕێنرێت, ئەم ووتارەهەوڵدەدات قسەلەوساتەوەختەی تازەگەری شیعری کوردی بکات کەدوای گۆران چۆن ناتوانرێ چەمکی سرووشت ڕەهەندێکی جیاواز وەربگرێت, تەنانەت ڕوانگەکەبانگەشەبۆتازەگەری دەکات هەرلەناو دیدی گۆران بۆ شیعر دەسوڕێتەوە, تا ئەوگۆڕانەی بەسەرشیعری شێرکۆدادێت, بەتایبەت بەدوای قەسیدەیکۆچ, دەبێ قسەیەکی ترلەئەزمونی ئەوشاعیرە بکرێت, کەچۆن سرووشت لەستایشەوە بەرەو دۆڕاندنی ستایش دەبردرێت, ئەوەش بەتەنیا لەسەرئاستی مانا نییە, بەڵکو دیدێکی کراوەیە بۆزمان.

(3)

چەمکی سرووشت دیارترین چەمکی ناوشیعری شێرکۆیە کەتەواوی ئەوڕەهەندومانایانەدەگۆڕێت کەگۆران دەیهێنێتەناوشیعریی کوردیی وناتوانرێ لەناو ئەوڕەهەندەگۆرانیەمانای تری پێبدرێت,

کەدیارەسەرەتاپێویستەئەوگۆڕانەبخەینەڕووکەبەسەر"گۆران"ی دەهێنێت, چونکەئەزموونی شێرکۆتەواوکردنونووسینەوەی پرۆژەی تازەگەری شیعریی کوردیە, کەگۆران بەناتەواوی بەجێی دێڵێت, بەمانای سرووشت چەمکێکیناتەواوەلەشیعریی ئێمەداوشێرکۆبەشداریی‌لەنووسینەوەی دەکات, چونکەئەوانی دیی سەرقاڵی گۆران بوون توانای ئەوەیان نەبووە بەشداریی لەنووسینەوەی بکەن, دیارەئەوسەرنجەڕوانگەش دەگرێتەوە, چونکە لەناوئەزمونی گۆرانەوە خەریکی گەمەی تازەگەری بوون, دیارەئەوەی گۆران وروانگە بەیەك دەگەیەنێتەوە زمانی وەسفیە, زمانێك لای گۆران هەڵدەستێ بەڕەسم کردنەوەی سرووشت, بەوکارەش گۆران گەشەبەفۆرمی شیعریی دەدات, بەڵام نابێت بەخولقێنەری زمان, گۆران تەنها" مەبەستی وەسفکردنی‌دیمەنی سرووشتی بووە,ئەم وەسفەش بەهەڵاتن لەواقیعوژاوەژاووکێشمەوکێشی‌واقیع دادەنرێت, بەمەش دۆخێکی‌ساکاروهێمنی بۆخوێنەر پێکهێنا"(ئاگایی زمان, زمانی‌ئاگایی/عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا, سلێمانی1999/لاپەرە 37)

ئەوتوانایەی نەبووئەودوالیزمەی نێوان خوێنەرودەق بڕووخێنێت,ولەسیستمێکی تردا ئەوپەیوەندیە ڕێك بخاتەوەبەواتای زمان هەردیلی نێو دەق دەبێت, ئەوەی‌گۆڕانی تیا ڕوودەدات ئەوە ئیدراك کردنی شاعیرەبەسرووشتەوە,وەك چۆن ڕوانگەش گەمەکەی گۆران دووبارە دەکاتەوە, بەڵام بەجۆرێکی تر بەوەی سرووشت دەگۆڕێ بە ئایدیۆلۆژیا, ئەوەش پەیوەندیی بەوڕاستیەوەهەبووکە"شاعیرانی ڕوانگەشیعریان کردە زمانی‌حاڵی‌ئایدیۆلۆژیاو ئایدیۆلۆژیاوەك سیستمێکی سانسۆرکاری تیادەکرد, بیرکردنەوەی شاعیریش بیرکردنەوەیەکی ئاراستە کراوومەبەستداربوو"(ئاگایی‌زمان/ه.س,ل37)

ئەوەش پەیوەندیی بەوەوە هەیە کەسرووشت لای گۆران دەبێتەوەبەرهەم هێنەری فۆرمی شیعریی‌ونەك خولقێنەری زمان, بۆیەچەمکی تازەگەری لەشیعری کوردیدا لەنێوان سرووشتوئایدیۆلۆژیادا دەخولایەوە, کەلەجەوهەردا هەردووکیان نوقمی کاریگەری سرووشت بوون, وەك ئەوەی هەیە نەك وەك ڕوانینی جیاواز, چونکە دواجار گۆران بۆخۆی مانای سیاسی لەناو دەق فەرامۆش نەکردبوو,ئەومانایەی کەدواترڕوانگەبەدەسکەوتی تازەگەری خۆی سەیری دەکات,کەلەڕاستیدائەوەشیان بەرهەمی گۆران بوونەك ڕوانگە. بۆیەئەگەربمانەوێ جیاوازی لەتێروانینی‌شێرکۆوگۆران لەیەك جیابکەینەوەئەوە سرووشت "ئەوسنورەتەسكوتروسکانەی کەگۆران بۆی کێشابوو, وەدەبێتەسنورێکی بەئینسانی‌کراوەکەبەهاکانی هەڵگریی‌مانای‌رامیاریانەیە,سرووشت لای شێرکۆنایەت تاجوانی خۆی نمایش بکات, بەڵکودەنگێکە کەدەنگی‌مرۆڤومێژوودەگوازێتەوە"(نەرسیسی کوژراو/بەختیارعەلی,لەکتێبی: تیرێژەکانوشیعریی شێرکۆبێکەس,(سلێمانی)/1999,ل57)

هەربۆیەلەقەسیدەی "کۆچ"دا دەبینین خەمی شێرکۆلەفۆرمی شیعریی ناوەستێ بەڵکوخەمی ئەوچۆتە سەردیدێکی فراوان بۆزمان, ئەوەش وای کردووە پەیوەندیی‌ئەوی شاعیرلەتەك سرووشت پەیوەندیەك بێت ئەوەی دەکەوێتەنێوانیانەوە زمان بێت, لەنێوان شاعیروسرووشتدا کاتێ زمان دەکەوێتەنێوانیان بوونی ئەوبۆشایە کەزمانە دەبێتەکەناڵی پەیوەندیان بەیەکەوەمانای سەرەتای نووسینەوەی‌پەیوەندیی جیاوازە, ئەویش نووسینەوەی سرووشتە لەڕێگەی زمانەوە, مەبەستمان نووسینەوەلەڕێگەی زمانەوە بەمانا "بارت"یەکەیەتی, چونکە ئەونووسینەوەیەتەقاندنەوەی خەیاڵگەی شاعیرە, بەوەش تەقاندنەوەی کانی وەك ئاماژەیەك بۆ سرووشتومەمکی پەری خان وەك ئاماژەبۆجەستەی دۆست دەبێ‌بەدۆنادۆنی‌ئەوپەیوەندیە, ئەوەش وادەکات پەیوەندیی نێوان شاعیروسرووشت پەیوەندیەك بێت لەوماناگۆرانیە جیاواز بێت, هۆیەکەشی ئەوەیەلای شێرکۆئەو پەیوەندیە هەڵگری دەلالەتی شاراوەیەوبەتەنیا هەڵگری ئەومانایەنییە کەئاماژەدەیگەیەنێت, بەڵکوئەوئاماژەیە دەبێ بەدەنگێك کەهەڵگریی"منی کوردی"و"مێژووی من"ە, بەمانای خودومێژوولەناو ئەودەنگەی سرووشت دێنەبوون, هەربۆیە باران بەلایەوەبەتەنیا وێنەیەك نییەبۆسرووشت, بەڵکوباران ئاماژەیەکی سرووشتەکەخودومێژوولەڕێگەی زمانەوەسرووشت دەنووسنەوە, نووسینەوەی سرووشت پەیوەستەبەکۆی ئەوتراژیدیەخودیەی شاعیرومێژووی نەتەوەبەهەمووشکستوهەڵسانەوەکانی, بۆیەلەبەرامبەرئەودووشاعیرە تازەگەرەداوبۆناسینی ئاستی جیاوازیان لەچەمکی سرووشت بەختیارعەلی‌بڕوای وایە کە"سرووشتی‌شێرکۆیی,گەوهەری‌خۆی دۆڕاندووەو, نەرسیسێکی کوژراوی‌لەدوای‌خۆی بەجێ‌هێشتووە,سرووشت لای گۆران خودی سرووشتەلەوپەڕی‌ساتەکانی‌سەرسامی‌ومەستیابەجوانیەکانی‌خۆی,

بەڵام سرووشتی شێرکۆیی, سرووشتێکی ترە, سرووشتێك خەسڵەتەکانی‌مرۆڤێکە تێکەڵاوماناکانی بووەوئامانجی دیکەبەوێنەئاڵۆزەکانی سپێردراوە"(نەرسیسی کوژراو/ل64).

پەیوەندیی مرۆڤ بەسرووشتەوە..گەڕانەوەیەبۆیادەوەری زمان, یادەوەریەك پەیوەستەبەزەمەنی بەسەرچوو, زەمەنێك زمان دەسبەرداری نەبووە بەوەی سرووشت بەشدارەلەزیندەگی خود, بۆیە پەیوەندیی فەرهادبەڕووباربەتەنیاپەیوەندییەعاشقێك نییە بەسرووشتەوە, وەك لای گۆران دەردەکەوێت, بەڵکو پەیوەندیەکە هەڵگریی‌دەلالەتی مێژوویی‌وفکریشە, ئەوەبەتەنها فەرهادنییەچۆن توانای عەشقی لەوچەشنەی‌شیرینی هەیە,بەڵکوئەوەفرەڕوانینی دنیای ئێمەیە کەئایادەتوانین عەشقی‌فەرهادلەڕێگەی دۆنادۆنی‌نێوان مێژووسرووشت بگوازینەوەبۆخۆمان؛

تۆببینەلێوی نافرێ‌وناگاتەمن؟!

فەرهاد شیرینی‌وات ئەوێ؟!

فەرهاد ڕووبارێکت ئەوێ

درەختی خۆی بخنکێنێ؟!

فەرهاد باڵدارێکت ئەوێ

هێلانەی خۆی بشێوێنێو.

ڕازی بێ بەوەی کە نەفرێ؟!"دووسروودی کێویی/لاپەرە28

چونکە بەلای شێرکۆوەهەریەکەلە"فەرهاد, ڕووبار, درەخت"سێ‌ئاماژەی مێژووی نێوزمانن کەدیدی زمان لەناوشیعردا دەگۆڕن‌ولەچوارچێوەیەکی تەسکدا نایهێڵنەوە.

فراوانکردنی ئەوڕووبەرەی زمان لە ڕێگەی گەڕانەوەیەبۆئەفسانەی دەڵەدێوی نووستوو, پەیوەندیی خودی کوردییەبەئاوی سوور, دۆنادۆنی ئەوخودەیەلەتەك خوێن, کەمێژووی‌خود دەبێ بەمێژووی برین, هەربۆیەڕووبار وەك ئاماژەیەکی‌سرووشت هێما سرووشتیەکەی‌خۆی تێك دەشکێنێ‌وبەدەلالەتی مێژوویی بارگاوی دەکرێتەوە, وەك چۆن لەدەقی"برایمۆك‌وگۆرانی‌بەفرومندالێم"ئەوەتەنیاسرووشت نییە مانای تروەردەگرێ, بەڵکوبەیتەکوردیەکانیش لەناوئەودەقەداجارێکی‌تربەرهەندی‌جیاوازەوەدەنووسرێنەوە, نووسینەوەیەك کەبەیت تەنیا حیکایەتێکی‌بەسەرچوونەبێت, هێندەی دەبێت بەڕووداوێك لەناودۆخی‌هەنووکەیی‌زماندادێتەبوون, ئەوئاستەی ناومانای جیاوازڕێك بەپێچەوانەی‌قەسیدەی"داستانی‌هەڵۆی‌سوور"ە, ئەودەقە بەگژداچوونەوەی‌خودەلەتەك مێژوودا, هەوڵێکەبۆگوتاری مانەوەی خود, ئەوگوتارەتوانای خوڵقاندنەوەی زمانی‌نییە, بەڵکولەناوتاکرەهەندی‌ماناکانی ژیان‌وجوگرافیای شوێن خۆی دادەخات:

لەو دەمەدا

پیاوانی خوێن‌وهەتاو دز

پیاوانی بیر عەمارەپۆ

لەناو لنگی سۆزانیەکانی تاراندا

لاسلکیان بۆیەك ئەکرد"داستانی هەڵۆی سوور/لاپەرە30

ئەوئاستەش بەشێکی زۆری‌دەقەکەی‌تیادادەژی, ئەوجۆرەزیندەگیە هەرلەناونیشانەوەتێی‌دەگەین, کەووشەئاماژەیەکی‌نەگۆڕی هەیە ڕێگەنادات سرووشت مانایەکی تروەربگرێت, دیارە ئەوە ووشە نییە ئەوکارە دەکات , بەڵکو سیستمکی‌ڕێکخەری ڕستەکە لەناو ئەو سێ‌ووشەیەدا وامان لێ دەکات ببینەخاوەنی‌وێنەیەکی نەگۆڕ, بەتایبەت ئەوەی‌لەوپرۆژەیەلامان نامۆنابێت ئەوەیەکەڕەنگی سوورلای شێرکۆئاماژەیەبۆقوربانی ومەرگ‌وشەهیدبوون, وەك چۆن لەکۆچ دا ئاوی سوور هەمان دەلالەتی‌هەیە, بۆیە لە "داستانی هەڵۆی‌سوور"ڕەسم کردنەوەی سرووشت چەمکێکی تەواو فەرامۆش کراوەلەناومانای تر, بەڵکوشتەکان هەرهەمان وەزیفەی نێو ژیانیان هەیە, ئەوەش هەرئەو وێنەسادەیەی سرووشتەکەلای‌گۆران هەیە, دیارەئەوەیان خەوشێکی نێو دەقەکەنییە, بەڵکوپەیوەندی بەوەوەهەیەشێرکۆپێشتر لەدووسروودی کێوی توانیبووی‌ئەومانا"گۆران"یەبۆسرووشت بگۆڕێت, بۆیەئەوگەڕانەوەیەبەوچەشنەکەهەمووموفرەدەشیعریەکان لەناو دەلالەتی شوێن تاکەوەزیفەیەکی دەست نیشان کراویان هەیە, داخستنی ئەوسیستمەی زمانەکەلەناو

مەبەستەکانی دەقدا هەمووماناکان دەکوژێت, دیارەدوای چەندین ئەزموونی تر ئەوگەڕانەوەیە لەبۆننامەدا جارێکی تر بینرایەوە, نەك هەرلەڕووی پەیوەندیی شێرکۆ بەتاکەڕەهەندێك بۆ ووشە تەنانەت سرووشتیش لەناووەسفوپەیوەندیی سرووشتی دەرناچێت,لێرەدا هەوڵ دەدەین هەڵوەستەیەکیکورت لەسەر بۆننامەبکەینودواتردەگەڕێینەوەسەرفەزای گشتی بابەتەکە.

(4)

کاتێك ڕووداوێك دەبێت بەزەمینەی ژێرخان بۆگوتاری دەق, ئەوکاتەی ئەوپرسیارەیلەهەناویکردەی وەرگرتن دێتەبوون, پرسیارەلەوئاسۆیەی ئەودەقەبەڕووی ڕووداوئاوەلای دەکات, کەئەودەقەتاچەندتوانای خولقاندنەوەیفەزایەکیسەربەخۆی هەیە,کەئێمەلەڕووداوەکەوەدەق نەناسین, بەڵکودەق ببێتەهۆی ئەوەیدیدێکیترمان بۆبکاتەوە, تائەوڕووداوەی تیاببینین,ئەوەش پەیوەندیی بەفرەئاستیدەلالەتەلەناودەقدا, بەلاَم ئەوکاتەیدەق لەناوتاکەدەلالەتیگیریخوارد, توانای زمان وابەستەیە بەتوانای ڕووداو,کەئەوەشیان بۆهەردەقێك هەلگرییکۆمەڵێك پرسیاروڕوانینیڕەخنەیی جیاوازە, ئەوەش وامان لێدەکات دەقی "بۆننامە"ببێت بەوهۆکارەی کەشێرکۆبێکەس لەناوئەودەقەدا ناوبەرین بە"دژەشێرکۆیی"ئەوناوبردنەبەومانایەنییە کەئەودەقێکی جیاوازمان پێدەبەخشێت, بەپێیخاسیەتەکانیشاعیرێکی تازەگەر کەدوای ئەوەیدڵنیابێت نەوەکان نەتوانن ئەفسانەی شێرکۆ تێك بشکێنن ئەو لەڕێگەی گەڕانێکی تر ئەوئەفسانەیە تێك بشکێنێتوبەدیدێکیتری شیعر ئاشنامان بکات, نا بەڵکوتەواوبەپێچەوانەوەبۆننامەدەبێتەئەزموونێکی دژەشێرکۆیی, چونکەفرەدەلالەتی ووشە دەبێت بەقوربانیڕووداوێکیسیاسی, بەوەی ووشەلەناوتاکەدەلالەتی ڕووداودەمێنێتەوەوتوانایئەوەینییە ڕەهەندی تربەووشەی دەنگیببەخشێت, ئەگەرسیمیۆلۆژستەکان لەسەرئەوەکۆك بن کە مرۆڤ بوونەوەرێکیزمانەوانیە,دەپرسین: بۆچیشێرکۆلەناوڕووداوبوونەوەرێکیسیاسیبێ زمانە؟هەڵبەت بێزمانیمەبەست لەگێڕانەوەیڕووداوێکەکەشاعیریەتیئەولەگێڕانەوەدا بەشدارنابێت, دەشێ بیانووی شێرکۆبیانووی شاعیرێك نەبێت کەبوونەوەرێکیزمانەوانییە, بەڵکوشاعیرێکەدەیەوێلەبەرامبەرڕووداوە سیاسیەکان هەڵوێستیخۆینیشان بدات, ئەوەش بۆساتەوەختێکیمێژوویبگەڕێنێتەوە, بەوەیڕووداوەمێژوویەکان دەبێت گەیاندنیحەقیقەت بن لەناونووسین, ئەگەرچی حەقیقەت بەشیعریەت دەگۆڕێت بەئاڵوگۆڕکردنیشیان بەواتایشاعیردەیەوێت شیعرشوێنێکیتریشیبۆبگرێتەوە, تاوەکو وەزیفەیەکیتریش بەشیعر ببەخشێت, لەوکاتەدا ناچاردەبێت قوربانیبەبەشێکیئەوپێکهاتەیە بدات کەسیستمی نوسین ڕێك دەخەن, بۆیەنووسین ئەوسیستمە سەربەخۆیەیە کەدەبێ لەگەڵ بونیادی دەرەکیولەدەرەوەیسیستم تێکەڵ نەکرێت.

چونکەئەوەدەبێتەهۆیئەوەیفەزای فرەرەهەندبدۆڕێنێتوببێت بەخاوەنیتاکە فەزایەك, ئەوەش ڕەهەندیناوڕووداوەواقیعیەکەیە, کەوادەکات خاوەنی وێنەی نەگۆڕبێت, بۆچی؟چونکە بۆن لەودەقەدانابێتەئاماژەیەك بۆبەرهەم هێنانەوەیدەلالەت, بەڵکوپەیوەندییبۆن بەشتەکانەوەپەیوەندیەکیکۆنکرێتینەگۆڕە,کەزمان بەشدارییلەنووسینەوەیدەلالەتیبۆن ناکات, هێندەیپەیوەندییسرووشتیخۆیلەتەك شتەکان دەژییێت, تەنانەت بەخشینیهێزێك کەلەجەستەی گوتاریسیاسیماندا خیانەتیش دەکات, دیسان بەخشینیتاکەدەلالەتوسەیرکردنیئەوهێزەیەوەك هەریەك لەشتەکان, نەك ئەوهێزە ببێت بەهێزیبۆن, بۆیە وێنەی دەنگیدال وێنەیەکینەگۆڕینێوواقیعە, وێنەیەك نایەوێ دەلالەتەکانیبەرلەزمان بشکێنێتولەناودەقداخۆی تەسلیمی زمان بکات بۆ نووسینەوە, بەڵکوئەووێنەیەبەنووسراوەیی دێتەناودەقوبەنەنووسراوەیش لەناودەق تەواو دەبێت, بۆیەلەوکاتەداچەمکی"مەرگینووسەر"بە"مەرگیدەق" دەگۆڕدرێت, چونکەشاعیرهەڵناستێت بەنووسینەوەی زمان, بەڵکوتاکەڕەهەندیئامادەبوودەبێتە بەربەست لەبەردەم ڕەهەندەجیاوازەکان,کەدیارەدەقیتاکڕەهەندیش دەقێکیدژەشێرکۆییە,دەقێکەلەناوتاکەڕەهەندیئامادەیڕووداوومانا دەکوژێت, بەلاَم لەگەڵ ئەوەشدا ئەوکوشتنە تەنیابۆشاعیرێکیداهێنەریوەك شێرکۆبێکەس کوشتنە, شاعیرێك کەمێژوویەکی لەفرەڕەهەندی ماناهەیە,تەنانەت ئەگەرئەوقسەکردنەی ئێمەلەسەرفرەڕەهەندیماناونووسینەوەیزمان نەوەستابا دەبوایەلایەنیئیستاتیکی ناودەقەکەیفەراموٚش نەکردبایە, هەرلەناونیشانی دەقەوە کەخوێنەرئامادەدەکات

بۆوەرگرتنی‌نامەیەك كەبۆنە، بۆن لەودەقەدادەبێت بەتاكە سیمبولێك بۆناسینەوەی‌شتەكان، بەڵام دواجاردیسان ئەوەبۆنە توانالەزمان وەردەگرێتەوەودەیداتەوەبەڕووداو،لەناوڕووداویش ئەوخاوەنی‌دیدێكی‌ئایدیۆلۆژیە،دیدێك تەواوی‌ئەوانەی‌وەك ئەونەبن بەرپرسیان دەكات بەرامبەربەتاوانێك، بەمانای‌ئەوەی‌شێركۆشاعیرێكە بێدەنگی‌قبوولْ نییەلەبەرامبەر ڕووداوەكان"هیوادارم خوێنەر ئەوەی‌بیرنەچێت كەئێمەلێرەدامەبەستمان قسەكردن نییە لەڕووداوێك كەئێمە وەك ڕووداوێكی ئاسایی تەماشای دەكەین،بەڵكوبەپێچەوانەوە ئێمەلەبەردەم خیانەتێكی گەورەدابووین، بەڵام پێویستەئەوەشمان بیرنەچێت ئێمە ئێستا قسەلەسەرشیعردەكەین"دیارەبوونی‌تێگەیشتنی سیمیۆلۆژی‌بۆئەودەقەوامان لێ‌دەكات ڕەخنەكانمان لەوشاعیرەڕەخنەنەبێت لەدێرودەستەواژە، بەڵكوڕەخنەبێت لەپەیوەندیی‌نێوان"مێژووی سیاسەت ومێژووی كۆمەڵگا"كەكامیان دەسەڵات بەرهەم دێنن، كەدیارەلای بارت دەسەڵات لەناومێژووی‌كۆمەڵگادایە،ئەوەش بە"دەسەڵاتی زمان"ناودەبات، بەڵام كاتێ‌شێركۆدەیەوێ‌لەمێژووی‌سیاسەتەوە دەسەڵات بدۆزێتەوە،لەڕاستیدائەوناتوانێ‌خولقێنەری زمانی شیعریی بێت، بەڵكو دەبێ‌بەنێرەری گوتاری سیاسی بۆدەسەڵات.

(5)

سرووشت لای شێركۆبەتەنیا ڕوانینێكی‌شاعیریانەی نێودەقێك نییە، بەڵكوتێرامانێكی شیعریی ئەزەلیە تێڕامانێك لەشاعیریەتی‌خود جیانابێتەوە، هەربۆیەئەوجیاوازیەی دەكەوێتەنێوان "شێركۆوگۆران" لەشوێنێكدا كۆتایی نایە، بەڵكوئەولەیەكێك لەپرۆژەكانی دواییدا"پایزەمیوان"ئەوجیاوازیەخەستردەكاتەوە، بۆئەوەی‌ئەوسیماجیاوازانەببینین، دەپرسین: پایزەمیوان تاچەند شێركۆلەگۆران نزیك دەكاتەوە؟ئایا ئەو ئەزموونە توانای ئەوەی هەیە ڕووبەرێكی سەربەخۆبۆخۆی بدۆزێتەوەولەناو فەزای گۆران نەژێیێت؟ئەورەهەندەزمانەوانیانە چین كەئەودەقەدەبێ‌بەهەڵگریی؟
ئێمە پێشترلەرێگەی قەسیدەی پایزی گۆرانەوە ئاشنایەتیمان بەوڕوانینە شاعیریانەی‌گۆران هەیە بۆ سرووشت، بۆیە ناسینەوەی‌سیما شیعریەكانی لەسرووشتدا دەكرێ‌ ئاسانتر بێت بەوەی‌لەشێركۆ، شێركۆ شاعیرێكە توانای گۆڕینی ماناگۆڕانیەكانی‌هەبووە،وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا، بەڵام ئەوەی‌ئێستا بەلامانەوەگرنگە ئەوەیە كەتاچەند ئەوشاعیرە توانای بەجێ‌ هێشتنی سیماكان‌وخاسیەتەكانی ئەو ئەزموونەی پێش خۆی هەیەلەناوگوتاری تازەگەری كوردیدا ئەوەیان بەلای ئێمەوە گرنگە نەوەك ئەوبۆجارێكی‌تربەدوای‌مێژووی پێش شاعیرانی خۆی دەچێتەوەسەر پایز، بەڵكوئەوەی بەلامانەوە مەبەستە ئەوەیە ئەومانایانەچیین دەقی شێركۆیی لەپایزدا بەرهەم هێنەریەتی، ئێمەسەرەتاهەوڵ دەدەین تێگەیشتنێكی‌گشتی‌لەسەرچەمكی پایزلای‌گۆران بخەینەڕوو، دوای ئەوتێگەیشتنەئەوسا دێینەسەر هەرهەمان چەمك لای شێركۆو تاوەكو توانای‌ئەوەمان هەبێت ئەوجیاوازیە ببینین.
دیارەلەئەزموونی‌گۆراندائەوەی‌لامان شاراوەنییە ئەوەیە كەوەسفی گۆران بۆسرووشت پەیوەندیەكی شاعیرانەی بینراوە، بەمانای ئەوەی ئەوشاعیرێكە دەیەوێ ڕەسمی ئەو وەرزە بكێشێتەوە، كەپایزیش دەچێتەوەناوسرووشت، بۆیەپایز لەناووەسفی‌سرووشت ڕەسم دەكرێتەوە، بەڵام ئەوەی‌لەودەقەداگۆران دەیەوێ ئەوپەیوەندیەسادەیەتەنها لەڕەهەندی وەسفكردنی سرووشت نەمێنێتەوە، ئەوەیەكە ئەویش شوبهاندنی‌خۆیەتی‌بەو وەرزە، بەوەی‌بەهەردووكیان زەمەنی حەسرەت‌ونائومێدیی‌دەژین.
"من مات تۆ زیز
هەردووهاودەرد
من فرمێسكم تۆ بارانت
من هەناسەم تۆ بای ساردت
من خەم،تۆ هەورە گریانت
دوای نایە دادم،دادت" (دەقی پایز/گۆران)
ئەوەش پەیوەندیی نێوان (خود/سرووشت) دەكات بەپەیوەندیەكی‌هاوبەش بەوەی‌خود بەشێكی تەواوكەری سرووشتەولەبەشداریی‌وچوونە ناوەوەی یەك وئەوپەیوەندیە دەبێتەئاڵوگۆڕكردنی‌یەكتری، بۆیەپایزئەووەرزەیەكەخودوسرووشت كۆدەكاتەوە، ئەوەش چێژی مانەوەوگەیشتنەلوتكەی‌ئەوچێژەیە، بەڵام

چێژێكیماسۆشیكەئازاردەبێتەهۆی خۆشنوودبوونیهەردووكیان, چونكەئەوڕەسم كێشانەوەی پایزلای گۆرانوتەواوكردنی ڕووە نادیارەكەیخۆیەتی, مانایكۆبوونەوەیەلەناوخەموجەستەییەكتریی, بۆیە دێری"
"هەردووكمان جووت" ئاماژەیەكە بۆئەوكۆبوونەوەیە,كەدواتر دەبێ بە بەرهەم هێنەری گوتاری حەسرەتونائومێدیی كەئەویش دەقی پایزە, دەقێكەبۆشاعیرهەڵگرییترسێكی خودیە,كەچیلەبەرامبەرئەوەدائێمەلایشێركۆدەبینین پایزبەتەواوی لەومانایە جیادەبێتەوە,هۆیەكەشی ئەوەیە هەرلەسەرەتاوەئەوترسە دەگۆڕێت, ترسیخودییگۆران لەسرووشت لای شێركۆ دەبێت بە بەترساندنی ئەوانیتر, چونكەبەلایەوەپایز وەرزێكە بۆئەوەیتۆڵەی بێگوناهی ئێمەی تیابكرێتەوە, پایزلەودەقەداسرووشتیخۆینمایشت ناكاتەوە, ئەوەش وەك پێشترهەڵوەستەمان لەسەری كرد پەیوەندیی بەدۆڕاندنی گەوهەری سرووشتەلەئەزمونی شێركۆییدا,كەسرووشت لەنێوان ڕەسم كردنوستایشكردن دەبردرێتەدۆخێكیتر,دۆخی ئامادەبوونیزمان لەئێستادا,لەنێوان پایزوزماندا..ئێستا وەستاوە, بەمانایهاوكێشەی(پایز/خود)ی گۆران دەگۆڕێت بە(پایز/ئێستا), دیارە گۆران لەنێوئەو هاوكێشەیەی لەڕێگەی دەقەكەی بۆ سرووشت ڕەسمی كردووە, دەقێكی پیٚبەخشین هەموو سیستەمودەلالەتەكان داخرابوون, ئەوەش بەومانایەیكەگۆران دەقێكی داخراو بەرهەم دێنێت, تیایدا نوسەرئامادەیەونەوەك زمان توانای خوڵقاندنەوەوكرانەوەی سەرلەنوێیمانای هەبێت,ئەوەش پەیوەندیی بەوهاوكێشەیەی نێوان شاعیرە بە سرووشتەوە,كەئەوهاوكێشەیەلای شێركۆ بەتەواوی ڕەتكراوەیە, هۆیەكیشیئەوەیەكەئەوخودی بەزمان گۆڕیووە, ئەوەش ئەگەرخودلای گۆران خودی شاعیرێك بێت هەمووشتێك لای خۆی كۆتاییپیٚ بێنێت, بەلاٚم لای شێركۆ ئەو خودەبەتەواوی تێك شكێنراوەوزمان سەرلەنوێ دەچێتەپرۆسەینووسینەوەیئەوپەیوەندیە,لەڕێگەیئەو نووسینەوەیەش زمان سیستمێكیئاماژەكاریی ئاراستەی وەرگر(خوێنەر)كردووە,سیستمێك لەنێوان خۆیوپایزدا ئەوەیدەكەوێتەنێوانیان زەمەنیئێستایە, بەمانای وەرگرلەكردەی خوێندنەوەدا بەشدارەلەزەمەنی ئێستا, ئێستا لە (پایزەمیوان) بەتەنها ساتەوەختێك نییە خوێنەر بەشداریيلەو زەمەنە بكات, بەڵكو ساتەوەختێكەبۆچوونەنێودۆخیزمانەوە, بەدواندنی زەمەنیئاییندەیە,ئەوزەمەنە دواتروەك پایزدەتوێنێتەوەولەناو زمان زەمەنێكی تر دەبێت بەهەڵگرییپرسیار, باووردترلەسەرئەوخاڵە بوەستین, ئەگەر پایز وەرزێك بێت بۆئەوەیقسەلەنائومێدیی زمان بكەین لەبەرامبەرخەونیمرۆڤیكوردەوە, ئەوا زەمەنیكرنۆلۆژیی نێو دەق هەمان وەزیفەی پایزیی دەبێت, چونكەئەو زەمەنە لەڕێگەی زمانەوەدەخرێتەپەراوێزی دەقەوەولەشوێنیدازەمەنیئەنتۆلۆژیی دێتە بوون, زەمەنێك دەبیٚ بەهەڵگریی پرسیار, پرسیاریئەنتۆلۆژییلەسرووشت دۆڕاندنی جەوهەری سرووشتە, لەسەردووئاستیجیاوازكەدواترئەوئاستانەدەچنەوەناویەك, چونكەئەگەر ئاستییەكەم گۆڕانی شێركۆ بێت لەگوتاریی تازەگەریی شیعریمان, ئەوا ئاستی دووەم كوشتنیسرووشتەلەلایان جەللادەوە.
شێركۆدێت هەردووئاستەكەبەیەك دەگەیەنێت, چونكەئامادەیی ئەوەی تیانییە ستایشیسرووشت بكاتودڵنەواییسرووشت بەوە بكاتەوە..كەخودیی ئەویش كوژراوە, بەڵكوئەوەی بەلایەوەمەبەستە پرسیاری زەمەنیە, ئەوەش پرسیارەلەكوشتنیسرووشت, پرسیاركردن لەسرووشت هۆكاری یەكەمی لەپشت ئەو پرسیارە وەستابێت كوشتنیەتی,بۆیە سرووشت لەوئەزموونەدا جارێكیترلەناودۆخی زمانەوە دێتەبوون,بەلاٚم بوونێكی بریندار, برینێك كەبووەبەشوناسی ئەنتۆلۆژیای كوردییئەویش ئەنفالە, ئەوەش گەڕانەوەیەبۆزەمەنێكی نزیك كەسەحراوزیل سرووشت دەكوژن, ئەوكوشتنەنابێتەهۆی ئەوەی شاعیر بێدەنگ بكاتوسنوری پرسیاركردنیدەست نیشان كراو بكات, بەڵكوئەوپرسیارەی لەسرووشتەوە دەست پێدەكات دەیباتەوەبەردەم خودا, كەخودابۆچی بەزەیی بەئێمەنایەتەوە؟ئێمەی بێگوناهـ لەناو زیلدا كەبەرەو بیابانەكان بردراین.
ئەوپرسیارەش بۆدۆزینەوەیپەیوەندیی نێوان دەقوخوێنەرە,بەوەی"پایزەمیوان"دەبیٚ بەهەڵگریی دەلالەتیسەفەری مەرگ, بەلاٚم مەرگێك جیاوازلەسرووشت, مەرگێك چەمكی پایز لەسرووشتەوەدەگوازێتەوەبۆخود, بەوەی پایز دەبێتەوەبەئاماژەبۆقوربانی, پایز دەبیٚ بەوكارەكتەرەی زیلەكان بەرەو سەحرای دەبەن.
ئەوبردنەش بۆسەحرا دەمانگەڕێنێتەوەبۆئەوپرسیارەی كەئەولەخودای دەكات, چونكەئەوپرسیارەش دەگۆڕێت بەپرسیارێكیتر, ئەوش پرسیارەلەهاتنیخۆی:
"خودایەبۆهاتم؟!

دوای ئێره هەرتۆی‌لێی
بچمەکوێ؟!"پایزه میوان/لاپەڕه(82)
ئەوەش پرسیارەلەبوونی زمانی شیعریی لەتەك خودا, بەڵام خودایەك جیاواز لەو خودایەی لەزهنی مرۆڤەکانی‌کۆمەڵگاهەیە, ئەوەئەوخودایەنییەکەدواترگەرکرنۆشی بۆنەبەین سزامان دەدات, وەك چۆن ئەگەرگوێ ڕایەڵی بین پاداشتمان دەکات, بەڵکو خودا لەو دەقەدا هەڵگریی ئاماژەیەکی زمانەوانیە کەدەلالەتی‌سرووشت دەدات بەدەستەوە, بەڵام ئاماژەیەکەڕۆڵی سزاو پاداشت نابینێت, تەنانەت پێویستی بەستایش کردنیش نییە,هۆیەکەشی ئەوەیە ئێمە مێژوویەکمان هەیە لەوستایش‌ودرککردنە بەوجوانیە, بۆیە شێرکۆهەرگیزئەوستایشە بەپێویست نازانێتەوە, لەلایەك چونکە ئەوەتە ئەوهەردەتوانێت:
"پەرداخێك لێوان لێولەبادەی مەراق‌و
نامۆیی شەوانەی بێکەس‌و
هەروەها..دووتاڵیش لەقژە زەردەکەی,
بووکەکەی پاییزی گۆران‌و
دووهەودای چریکەیش لەدەنگی دیلان‌و.."ل132
هەڵگرێتەوەو, وەلەلایەکی‌تریشەوەئەوهەست بەوڕاستیە دەکات ڕاستیەك کە شیعرتوانای وەسفکردنی ئەوهەمووجوانی‌وئازارەی پایزی نەبێت:
"کەپایز ئەم هەمووژانانەو
ئەم هەموو جوانیانەوئەم هەموو
شیعرانەی‌ناردبێ..
تازە من شیعریی چی‌وخەمی چی‌و
گۆمی چی بنووسم بۆ پایز
ببورن من هاتم بۆئێرەو
شیعریشم نەنووسی!"ل133
ئەوبێدەنگیەلەبەرامبەرپایزتەنها بێدەنگی شاعیری تازەگەرە, شاعیرێك پرۆسەی‌تازەگەری‌دانەبڕێت لەنووسینەوەی‌زمان, بەتایبەت بۆشاعیرێکی وەك شێرکۆ,کەتێڕامانی شیعریی بۆ سرووشت لەبینینیەتی بۆڕەنگەکان, بەمانای سرووشت لەبینینی ڕەنگ‌وسەرلەنوێ‌بینینەوەی سرووشت سەیردەکات, ئەوتێڕامانەبۆسرووشت تێڕامانی شاعیرێکەکەتوانای بینینی جیاواز بەرەو ئەوقەسیدە جیاوازەی سرووشتی‌دەبات, ئەوەش تەنها لەسەرئاستێك نیە بەتایبەت هاوکێشەی نێوان زمان‌وسرووشت لای ئەوشاعیرەمان بایەخێکی تایبەتی پێدەدرێت, بەڵام ئەگەر پێشترهاوکێشەی"خود/سرووشت"ی گۆرانی گۆڕیی بە" زمان/ سرووشت" ئەوەلەو قەسیدەیەدا, خود دێت بەڵام خود شتێك نیە جگەلەنوێنەرێکی ڕاستەقینەی زمان, ڕێك بەوماناهایدگەریەبۆزمان "کەزمان ماڵی بوونە", بۆیەهاوکێشەی "دایك/ڕەش","شەو/خاك","خودا/کورد" هاوکێشەی نێوان مرۆڤوسرووشتەکەلەناودەقەکەدا پەیوەستە بەناسینەوە بەبێ ئەوهاوکێشەیە ئێمەتوانای ناسینی شتەکانمان نابێت, ببینینی ئەوپەیوەندیەی نێوان مرۆڤوسرووشتیش مانای دۆناودۆنی ئەو پەیوەندیەیە. (6)
ڕەنگدان قەسیدەی نووسینەوەی سرووشتە, دیدێکەبۆڕوانینی شاعیریانەی‌جیاواز,کوشتنی‌دەلالەتەکانی سرووشت‌وخوڵقاندنەوەی‌دەلالەتەلەناو زماندا, زمان وەزیفەی ڕەنگ وەك ئاماژەیەکی ئیستاتیکی بارگاوی دەکات, بەفرەئاماژەی‌ئەوداله, بەوەی‌دالێکەبەتەنیابینینی بۆتەرخان ناکرێت, هێندەی وەزیفەی دەنگ‌وبیستن‌و بۆن وەردەگرێت, بەمانای ئەوەی ڕەنگ بەتەنیا بەشدار نییەلەتاکە هەستێکەوە, بەڵکوئەوئاماژەیەبەشداری دەکات لەهەموو هەستەکانی مرۆڤ, بۆیەئەوتوانایەبۆژەنینی‌ڕەنگ توانای‌بەخشینی زمانە بەڕەنگ:
"ئەم ئێوارەیە واهاتووم..
لێرەببم بەشمشاڵ‌وڕەنگ بژەنم..
ڕەنگ..ڕەنگ..ڕەنگ..ڕەنگ
کێ ئەتوانێ ڕەنگ بژەنێ؟!..من ئەیژەنم!"ڕەنگدان/ل3

ئەودەسپێکەبۆدەق دەنگی شاعیرنییە, بەڵکو زمانەلەودەسپێکەوەدەیەوێمانایەکی‌جیاوازبەسرووشت ببەخشێت لەڕێگەی ڕەنگەوە, ئەوەش گومان‌وپرسیاری ساتەوەختێکی‌زمانە, گومانێکی شاعیریانەی دەپرسێت:

"ڕەنگ ئەژەنرێ؟! بەواتایەکی‌ترڕەنگ ئەکرێ بەدەنگ‌وبەئاواز؟ ئەی‌بۆلەم بیرۆکەیەوە نەچمەوەناوڕەنگەکانەوە؟"دیدارلەگەڵ شێرکۆ بێکەس,شیعرستان/ژمارە(8)ل41"

ئەوگومانەبۆنووسینەوەی‌سرووشت,گومانی شاعیرێکەکەتوانی‌خوڵقاندنەوەی زمانی‌هەبێت,بۆیەگومانی شێرکۆ گومانی‌شاعیرێکی ڕوانین جیاوازە, ئەوەش پەیوەندیی بەوەوەنیەئەوبێت لەبەشداریی‌کردنی‌زمان‌وڕەنگ‌وبەیەکداچوونی‌ئەودووبونیادەبمانکات بەخاوەنی‌دەلالەتی‌جیاواز, چونکە نەڕەنگ دەلالەتی جیاواز دەدات بەدەستەوە, وەنەزمانیش دەیەوێ لەوڕووبەرەبەدەلالەتی نامۆئاشنامان بکات, بەڵکوفرەڕەهەندی دەلالەت پەیوەندیی بەیەکداچوون‌وبەریەککەوتنی‌ئەودووبونیادەوەهەیە, بەدوای تواناوپرسیاریان لەیەکتری سێنتەری دەلالەتی باو هەڵدەوەشێتەوەوزمان سەرلەنوێ دەلالەتەکانی ڕەنگ دەنووسێتەوە.

ئەونووسینەوەیەش بەرهەمی ئەوپەیوەندیەبەریەکەوتنەی نێوان زمان‌وڕەنگە, بەریەکەوتنێك تاڕادەیەکی زۆردەتوانین بەبەریەکەوتنی‌جەستەی‌دووعاشق بیشوبهێنین, چونکەڕەنگ لەناو قەسیدەکەدا دەبێت بەئاماژەبۆجەستەی‌دۆست, جەستەیەك کەتوانای دۆزینەوەی‌چێژی ئیستاتیکی هەیە, زمانیش جەستەی عاشقەکەیەتی, ئەوجەستەیەی توانای ئەوەی‌هەیەلەگەیشتن بەجەستەی‌دۆست,بوونێکی نوێ بێنێتە دیی, ئەوەش گۆڕینەوەی‌گومانە شیعریەکەی شاعیر بەدوای‌ئەوبەریەکەوتنەدەکاتەیەقینێك لەجەستەی‌دۆست کەڕەنگە:

"ڕەنگ

گەڕانە بەکێشوەری هێماکانداو,نەڕەنگ لەزاین ئەکەوێو

نەووشەی من"ل16

خاڵی جیاوازی شێرکۆبۆسرووشت لەشاعیرانی پێش خۆی, پەیوەندیی‌بەگۆڕینی ئەوزمانەوەسفیەهەیە, ئەوشاعیرەمان ئەو زمانەوەسفیەبۆسرووشت هەڵدەوەشێنێتنەوە, پڕۆسەی ئەوهەڵوەشاندنەوە وەسفیە نووسینەوەی زمانە, نووسینێك ڕەنگ تیایدابەشداری دەکات, بۆئەوەی‌مانایەکی‌تر بەسرووشت ببەخشێت, مانایەك کەئەوەسرووشت نەبێت لەناودەق خۆی بەرهەم بێنێتەوە, بەڵکوئەوەزمان بێت بچێتەناو سرووشتەوە, بۆیەپەیوەندیی‌ڕەنگ بەشوێنەوە, پەیوەندیی‌سرووشتەبەتراژیدیا, تراژیدیایەك نووسینەوەی زمانە, کەدیارەتراژیدیا لەئەزمونی‌شیعریی شێرکۆ زۆربەخەستی دەردەکەوێت بەتایبەت لەودەساڵەی‌دوایی, بەڵام تراژیدیایەك بەتەنها بەرهەمی یۆتۆپیای زمان نییە بەڵکو ئەوەتراژیدیای ئەنفالە, کەلای شاعیربووەبەکێشەیەکی ئەخلاقی,کێشەیەك هاتۆتەناو زمانەوە, لەهەرشوێنێك ئەوکێشەیە لەدەرگایەکدا بکرێتەدەرەوەئەوە شێرکۆکونجێك یادەلاقەیەك دەدۆزێتەوەبۆئەوەی‌ئەوتراژیدیایەی تیابکاتەژوورێ, ئیدیی شیعریی شێرکۆوئەوتراژیدیایە بۆهەتاهەتایێ دەست لەملانی یەکترن, بەمانای ئەوکاتەی زمان دێت تراژیدیا هەیە,یادەتوانین بڵێین بەرلەوەی زمانی شیعریی هەبێت تراژیدیا هەبوو, ڕەنگەئەوەیان قسەی زیاترهەڵبگرێت, قسەکردنێکی‌جیاوازلەبارەی تراژیدیاوزمان, کەلەهەریەك لەدەقەکانی"دەربەندی پەپوولە, ماروخاچ‌وڕۆژمێری شاعیرێك, ڕەنگدان,گۆڕستانی چراکان"زمان دێت بۆئەوەی بەشداری لەنووسینەوەی تراژیدیادا بکات.

ڕەنگ ئەوئاماژەییەکەبوونەکانی‌سرووشت دەگۆڕێتەسەرخۆی, لەوئاماژەیەوەش ڕەنگ دەبێتەوە ڕەمز, بەڵام ڕەمزێك مانای سرووشتی دۆڕاندووەومانای‌نەدۆزراوەی گرتۆتەخۆی, دیارە هەردوو ڕەنگی(زەرد)و(ڕەش)ئەگەر ڕەمز بن بۆنائومێدیی‌ومەرگ, بەڵام زمان دەیگۆڕێتەسەریەکەیەکی شیعریی‌جیاواز, بەوەی‌یەکەمیان ئاماژەیەکە دەبێتە ڕەمزبۆئومێدیی نەتەوە, ئەویتریش هیوای ژیانەوەی شاعیرەلەناو زماندا, وەك چۆن لەناو زمان مناڵ کائینێك نییە بەتەنها لەگۆشت‌وخوێنەوە وەك لەژیاندا دەیبینین, بەڵکولەناو زماندا ڕەنگێکەلەڕەنگەکان, ڕەنگێك ڕەشەباکان لەناو زیلێکدا لەدەستیان دەکەوێتەخوارەوە, بەڵام شاعیرداوای لێ دەکات بەهۆی ئەوکەوتنەی نەگرییێت, چونکەئەو"ڕەنگی ئاڵی ناو بەیانیە"ڕەنگێکە بەرائەتی‌تەمەن وای لێدەکات توانای ئەوەی‌هەبێت بچێتە سەرڕەنگەکانی‌تروببێت بە(شەمامەی خاڵ خاڵ)و(ڕەنگی هەنگ)وڕەنگی(زەنگیانەوکزەباوشنە), گریانی‌منداڵ دەبێتەوەگریانی سرووشت بۆیەشێرکۆداوای‌لێدەکات کەنەگریێ, چونکە دواتر ئەو

گریانەدەبێتەهۆی ئەوەی(بنەدەوەن, پەپولە, بەرد, با,..)بگرین, ئەوەش جیاوازی پەیوەندیی سرووشتەلەنێوان شێرکۆوگۆران, ئەگەرپرسیاری گۆران لەسرووشت دڵدانەوەی شاعیرێك بێت بەوەیئەویش وەك سرووشت خەمبارە, ئەوالای شێرکۆسرووشت دێت بەشداری لەگریانی شاعیردەکات, گریانێك شێرکۆداوالەو منالەی کەبووەبەرەنگ دەکات کەنەگرییێت,بۆئەوەی سرووشتیش بەگریانەکەینەزانێتوئەویش بیداتەگریان.
(7)

بەدوای قەسیدەی ڕەنگدان دەتوانین هەمووئەوخاسیەتوتایبەتمەندیەی کەلەئەزموونیشێرکۆییدا بەرچاودەکەوێت لەنێوان زمانوتازەگەریوبەکارهێنانەوەیچەمکی سرووشت بەڕۆشنیببینین نەك تەنها ئەوجیاوازیەی دەکەوێتەنێوان تازەگەری گۆرانوتازەگەریی شێرکۆیی, چونکەگۆران بەشێکی دیار لەتازەگەری شیعریی ئێمە پێکدێنێت, بەلاّم تازەگەریەك پێویستیبەڕەخنەیە, ڕەخنەبەمانانوێیەکەی کەتوانای هەلّوەشاندنەوەی سیستەمودەلالەتەکانیناودەقی هەبێت, وەك چۆن دەبینین شێرکۆلەتێرامانی شاعیریانەوە سرووشت لەومانا گۆرانیە دەردەکاتوبەتەنها مەودایەك بۆدووقۆناغی تازەگەریی شیعریمان دەست نیشان ناکات هێندەیئەومەودایەیدەکەوێتەنێوان ئەودووقۆناغە بەهەموودەنگەکانەوە وورپادەکاتەوە, ئەوەش پرۆژەی ساتەوەختێکی هەنووکەییشیعریی نییە بەلّکوبەرهەمی دۆخوگەشەیەکی هەمیشەیی شیعرییەو لەقەسیدەی (کۆچ)ەوە دەست پێدەکاتوبەدوای قەسیدەی(ڕەنگدان)دەتوانین سیماکانی ئەوتازەگەرێتیوئەودابڕانەلەئاستیماناودواترلەڕوویتێکشکاندنی ئەوزمانەوەسفیەبەڕوونیهەستیپێبکەین, کەلەوووتارەدا مەبەستمان بووئەوتێگەیشتنەبخەینە رووکەسیماکانیئەوئەزموونەچین لەوانیتری جیادەکاتەوە, بەتایبەت ئەولەدووئەزموونیتریشداقسەی ترمان ڕووبەرو دەکاتەوەکەئەویش(دەربەندی پەپوولە)ودواتر لەڕێگەی قەسیدەی(ئافات)دا دەیەوێ بمانخاتەناو ئەزموونێکی ترەوە, ئەگەرچی ئەو ئەزموونەی لە ئافاتوپەریزادەوگوڵەکەی دوژمنی دەردەکەوێت ئەزمونێکیتری ناوئەوگوتارە شیعرییە ئەگەرچی ئەوگوتارە لەدوای ئەودووئەزمونەدەسبەرداری ئەوگۆڕانەدەبێت, ئەوەشیان هەوڵ دەدەین لەووتارێکیتردا تیشکی بخەینەسەری ولەسەریدا بووەستین.